

სალიტერატურო და სამეცნიერო ნახაბუიანი ზაზუთი. ზაგოდის ყოველ კვირა დღეს.

№ 33.

აგლისი 7, 1894 წ.

№ 33.

შინარსი: სახელმწიფო ქონებათა და სამეურნეო საქმეთა მინისტრის მოპანება ვაკასიაში გ. წერეთლისა—საუერა-
 დღეო აბზეზი. — კ — ს. დეკსი ასალგაზდა ქართულისა. — მგზავრ. ს შენიშვნებო. — * * * დეკსი ლ. ქ. — დეკლი და პატროსნე-
 სის დაცვა ფ. პატრიშვილისა. — კრიტიკა: მოამბის პუბლიცისტკა პ. პეტროვისა. — რეცენზია წიგნებისა. — კერძო განცხადებანი.

დიდი მთავარი ნიკოლოზ მიხეილის ძე.

დიდი მთავრინა ქსენია ალექსანდრეს ასული.

სახელმწიფო ქონებათა და სამეურნეო საქმეთა მინისტრის მობმენება კავკასიაში.

წახელმწიფო ქონებათა მინისტრი კრძალავი ახალი სტუმარი არ არის კავკასიისათვის. პირველად სამსახური მან კავკასიაში დაიწყო და კარვად იცნობს ჩვენს მხარეს. ამისთვის ყოველი ჩვენი ქვეყნის მოღვაწეთათვის, რომელსაც გულში შეტკივა ჩვენი და ცეცხელი მეურნეობისათვის, უდაგილო-მამული და უშიწაწული მცხოვრებთათვის — გლეხი იქნება ის თუ აზნაური, სულ ერთია, ყველას ექირებება მიწა და მამული — უნდა მეცადინობდეს, რომ მინისტრის გაცნოს ჩვენი უკიდურესი საჭიროებანი, აი, ამ შემთხვევაში უნდა გაისარჯონ ჩვენმა ქალაქის თავებმა, ჩვენმა მაზრისა და გუბერნიის თავად-აზნაურთა წინამძღოლებმა და მხარეთან კარვად მოსაზრებული მოხსენებანი ჩვენს საჭიროებებზე. ქუთაისის და თბილისის სამეურნეო განყოფილებათა წევრებს — ნამეტურ რომელნიც კარგით განვითარებულნი და ნასწავლნი არიან — კარგათ ესმით ჩვენი მეურნეობის უნუჯეშო მდგომარეობა და მოვალენიც არიან დაეხმარონ ჩვენს საზოგადოების წარმომადგენელთა. მართალია, ჩვენს ქვეყანაში გახსნეს სამეურნეო სკოლები და დღეს თფილისის და ქუთაისის გუბერნიებში თითო-ორი ამათანა სკოლები უკვე არსებობენ, არის აგრეთვე საბაღოსნო სკოლებიც, მაგრამ ენახოთ, რამდენად გამოადგენ იმ სასწავლებლებში კურსდამთავრებულნი ჩვენს მეურნეობას და ბაღოსნობას? იმდენათ, რამდენათაც შეუძლია ჩინელმა ჩანის მოხელემ გაცნოს ჩვენი ქვეყანა ამ სასარგებლო მცენარის მოყვანას. რამდენიმე მებატონე მოიღა ჩვენთან უკვე საჩივრებლად: ავიყვანეთ ტფილისის საბაღოსნო სკოლიდან კურსდამთავრებული მებატონეები მამულის მოსაღვლეათ, მაგრამ როგორც ამ ხეში არა შედის რა, ისე იმ ნასწავლმა მებატონებმა ვერა გააკონეს რა ჩვენს სოფლის მეურნეს და გლეხებსო. ქართულად რომ ხიხა და ბაღოსნა, ნერგებისა და ხეხილების სახელები არ იცან, ჩანს გააკონებნო. ასეთი ნასწავლი მებატონეები ჩვენი მეურნეობისათვის და ოჯახობისათვის, აბა, რა გამოსადგება? უმაღლესმა მთავრობამ აუარება ფული ჩააბნია ამისთანა სასწავლებლებში, მაგრამ ამ საქმის მოხელეებმა და მოთავეებმა ისე დააყენეს საქმე, რომ მათი შედეგნილი არც პროგრამა, არც სწავლება, არც მოქმედება არ უღებდა ჩვენს მეურნეობის ხასიათს და ამისთანა სასწავლებლებში გამოხდელი ნასწავლი მეურნენი და მებატონეები ჩვენის სოფლის ოჯახობისათვის ყოველად გამოუდგვარნი არიან. ერთად-ერთი სასრგ-

ბლობა — ისიც პირადი — გამოვიდა ამ სკოლიდან — ის, რომ თვით სკოლის უფროსებმა შევნიერი ბაღლები და სასახლეები გაიმართეს, ჩინებულს ჯამიგარებს იღებენ და მეფურად ცხოვრებენ; ამას გარდა ახალ-მოხარად ყმაწვილებში ჩინებული უსასყიდლო მუშები აშოგეს თავის ბაღების, საფუტკრების და აბრეშუმის მოსაყვანათ და საკეთებლად. ან კი რა უნდა გამოსულიყო ისეთი სამეურნეო სკოლებიდან, რომელიც ჩინონიკები მონდობა გავმართებდნენ? ჩვენ არ ეგებოთ, რომ ეს დასაწყობებელი ჩინონიკები, როგორც მაგალითად ბ-გი, შ-გი, სტ-გი, და სხ. კარგი ნასწავლიც არიან მეურნეობაში და ფრიად ნეტყობიც, მაგრამ იმათ აკლიათ იმის ცოდნა, რაც უფრო საჭიროა ჩვენი ხელის მეურნეობისათვის. ისინი არც ჩვენს მეურნეობას იცნობენ, არც ჩვენს ხალხს, არც მის საჭიროებას. იმათ წარმოუდგენიათ, რომ ჩვენი ხალხის მეურნეობა განუფიასრებელი, ევლური მეურნეობაა და ამისთვის არ ღირს ამ მეურნეობაზე სურადღების მიქცევა. აი, ამ შეხედულობის ძალით ჩვენში გამართულ სამეურნეო სკოლებში ყმაწვილებს არ ასწავლიან არც თავის საკუთარ ქვეყნის მეურნეობას, არც ამ მეურნეობაში რაც საუბები (ტერმინები) იხმარება — ხენა თვისისა, ალოობისა, კალიობისა, ანუ თვისისა, დამყნისა, გასხლისა, მიცნარებერსა, მათი თვისებისა, ან ჩვენი მეურნეობა რა თვისების არის, ან რა ნაირი სამეურნეო იარაღები გვაქვს შეთვისებული. ის ეიარა, ასე გასინჯეთ, მურებურს ენას, ქართულსაც, არ ასწავლიან. რა ნაირად უნდა ელაპარაკოს ამისთანა სკოლაში გამოხდელი მეურნეო სოფლის მეოჯახებს? აი, სამწუხაროა შედეგი იმ გარემოებისა, როცა ამისთანა საქმის ასრულებას მიანდობენ ბ-ვისთანა და სტ-ვისთანა მოხელეებს, რომელთაც სწვა ყოველი გარეშე მოსახრება უტრიალებს თავში, გარდა ადგილობრივთა მცხოვრებთა მეურნეობის გუშეჯობისობისა. აბა, რა ხერიანს პროგრამას შეთხზავდა ის ვაჭებტორა, როცა იმერლებისათვის დაარსებულ სამეურნეო სკოლაში სალდათების ბაგეშები უნდა გავხადა მოწაფეებთ და იმათთვისაც ქართული ენა არ უნდა ესწავლებინა. აი, ასეთს სამწუხარო მდგომარეობაშია ჩვენი სამეურნეო სკოლების საქმე და პირველი მოვალეობა ჩვენის საზოგადოების წარმომადგენლებისა ის უნდა იყოს ამ შემთხვევაში, რომ ბ-ნ მინისტრს აუხსნან ჩვენი საჭიროება და დააჯამონ, რომ ჩვენს ქვეყანას თავის განსაკუთრებული სამეურნეო და საოჯახო პირობები აქვს, რომ ჩვენს სამეურნეო სკოლებს რუსეთის სამეურნეო სკოლის პროგრამა არ გამოადგება, ამათ ექირებება თავისებური პროგრამები, სადაც უადრესი ყურადღება აქაურ მეურნეობაზე უნდა იყოს მიქცული.

საყურადღებო ამბები

ფილისის თავდა-აზნაურობის წინამძღოლმა თ. კოსტანტინე ივანეს ძე მუხრან-ბატონმა მიაჩნდა დიდ მთავარს აღექსანდრე მიხაილის ძეს საქართველოს თავდა-აზნაურობის მაგიერ მილოცვას. ამ მიზარულს დღეს თქვენის ახლის ცხოვრებისას საქართველოს თავდა-აზნაურობა ისწრაფვის გულ-წრფელათ მოვილოცოს ბედნიერება, ეს დღე ჩვენთვის ძვირფასია, როგორც დღე განუყრელი კავშირით შემავრთებელი ჩვენის ღმერთსავით სათაყვანო ხელმწიფის ასულისა მასთან, ვინც ჩვენს სამშობლოშია დაიბადა და, ჩვენმა სამშობლო მშემ აღზარდა და რომელიც ჩვენად მიგვანჩნა. ყველა ქართველთა საერთო და საუკუნო მადლობით დამაკავშირებელი გრძნობა თქვენის უაღვესტესის მშობლისადმი და მისი სახლობისადმი უცვლელგელია და უკუნისამდეც ესრედ დარჩება. ამ გრძნობის სიღრმედან საქართველოს თავდა-აზნაურობა მხიარულად მიიღტვის მაცხოვრის წინაშე ლოცვით თქვენთვის და დიდ მთავრინასთვის, რათა მან გარდამოაგონოს თქვენზე ბედნიერება და ნაყოფიერი ცხოვრება*. ამასთანავე საქართველოს თავდა-აზნაურობის მაგიერ მიერთვა უმალღეს სძალს ივერიის ღვთის-მშობლის ხატი, ხოლო დიდ მთავარს, აღექსანდრე მიხაილის ძეს, ევრცხლის ხონა პურმარლით.

* *

31 ივლისს 8 საათზე საღამოს ტფილისის გუბერნიის თავდა-აზნაურობის მარშლად ყოფილის თ. ლ. მალაშვილს სახლს ცეცხლი წაეკიდა. თითონ მალაშვილი ამ ქმად პეტერბურშია. სახლობა თურმე ბაღში იყო. ამდროს მალაშვილის ყმაწვილი ოთახში წიგნს კითხულობდა. უთხრეს, წამო ბაღში, ჩაი დალიეო. ყმაწვილიც წამოვარდნილა ზეზე, დაჯახებია სტოლს და გადმოუგდია ლამპარი, რომელიც ვაშქდარა და მოდებია ცეცხლი ფარდებს. ხუთ წამს არ გაუვლია, რაც ცეცხლი სახლის კერში ავარდნილა და სახურავში აუხეთქა. სახლთან დიდი ქონება დაიწვა. ამზბენ, ზარა

ბ - ს

ეტარებს მწირი... ცხელს უღაბნაში ძლიეს. და იზოვა, მან ცივი წყალი; მწვავე სურვილით დაეყრდნო მასზე და გულს სიციცხლის დასდვა წაშალი.

ლი ორასი ათასმანეთზე მეტიაო. ყველაზე სამწუხაროდ მიაჩნიათ ძველი წმინდა ნიკოლოზის ხატის დაწვა, რომელიც თურმე არხეოლოლიური ღირსებით დიდი დასაკლისია საქართველოს ხელოვნებით ისტორიისათვის.

* *

საბაღო და საბოსტნო ხელობის გასაერცვლებლად მთავრობამ მიიღო მრავალნაირი ღონისძიება. 1, გააწყობა და გამართა სწავლება მეზღობის და მეზოსტნობისა სამეურნეო სამინისტრო სასწავლებელთან; 2, გამოუგზავნა მრავალი ხელსამძღვანელოები სამეურნეო საზოგადოებათა, ერობათა და სხვა ამგვარ დაწესებულებათა; 3, გაიგზავნა მრავალნი მოსწავლენი რუსეთის სახაზინო და კერძო დაწესებულებებში, საცა ბაღოსნობას და ბოსტნობას გამოკუთლებით ეწყვიან, 4, სამინისტროსა და სასულეირო სკოლებს მიცა შეგროვება და აღმოუჩინეს ყოველნაირი დახმარება, რომ იმ სკოლებში ესწავლებინათ ბაღოსნობა და მეზოსტნეობა; 5, გაუადვილეს სხვადასხვა ხეხილების ნერგები და მცენარის თესვები შეეძინათ ზემოსხენებულს სკოლებს, რომ ეს ხელობა ადვილათ ესწავლებინათ მოწაფეთათვის. მაგრამ აწებისა და სხვა ზომების მოსახმარად სამინისტროს თავისუფალი ფული აღარ ეყო და ამ წლის მისი უმალღესად ბიძანება გამოიკა, რომ სამინისტროს ნება მიეცეს ოჯად-სუო.ი ათასი მანეთი ზემოსხენებულ ბაღოსნობისა და მეზოსტნობის გასაერცვლებლად დახარჯოს ხოლმე ყოველ წლიურად.

* *

გზის სამინისტროს განუზრახავს სამასს სხვადასხვა რკინის გზების სადგურებზე გამართოს ბედლები და ხაროები ზორბლისა და სიმიდის მისაღებად ოთხშაბი მილიონი ფუთის დასატევი. ვინც კი მიიტანს თავის ქირანახულს ამისთანა სადგურებზე, იმათ ორ წილს ფუთს, როგორც მისი საქონელი ეღობება, იქვე დაუთვლიან და დანარჩენს მესამედს წილს კა, როცა ქირანახული გაიყიდება, მერე მიეცემენ. ეს თუ მოხდება, დიდი შეღავათი მიეცემათ ჩვენს მწარმოებლებს.

ნეტარებს მგზავრი. . ბელსა წყებდალში აზვირთებულ ზღვას ის მიწოდებოდა, მთლად დამსხვრევია ხომალდი კლდეზე, მაგრამ თითონ კი გადარჩენილა.

ნეტარებს გმირი... თვისი სამშობლო შყო ურიცხვ მტრიდან თავისუფალი,

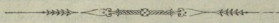

და შეღებული მინდორი, მდგლო
მათ სისხლით კიდევ არ არის მოწალი.

მაგრამ რა უღრის იმ ნეტარებს,
როცა ვიხილე შენი სხივები
და როს ციური მუსიკის მგზავსად
იმედით მესმა ეგ ნაზი ხმები...

როს შეგ თვალების მორცხვი ნათელი
კრთოლეთი გვეყინა შენ, ჩემო გულო,
— ჰე მაშინ ეგრედენ, თუ რაც ყოფილხარ
დიადო გრძნობაჲ, შენ... სიყვარულო...

ახალგაზდა ქართული

მგზავრის შენიშვნები

შეშვება *)

ორაპნის რკინის გზის სადგური მეტად მო-
უწყობელი და შემაწუხებელია მოგზაურის-
თვის. წარმოიდგინეთ, გატალახიანებული ხის
სამ-თვალისანი იმერული ოდა, სადაც ყველაფერი
შოგ მოუთავსებიათ: კანტორაც, ტელეგრაფიც, ბა-
რჯის საწყობიც, თვით სადგურის უფროსების ად-
გილ-სამყოფელი და ღმერთმა იცის, კიდევ რა.
მგზავრების თავმესაფარი ღმერთის სადღაა, იკით-
ხავს ცნობის მოყვარე მკითხველი? — არსად, გარდა
ეიწრო ბალკონისა, რომელიც სადგომის წინ ჩამო-
ფარებულია. გაქირებული მგზავრი უნდა დაწვრილ-
დეს ერთი კუთხიდან მეორე კუთხეში და ღმერთს
ცხეწებოდეს, როდის დადგება ბედნიერი საათი, რომ
აქედან თავი დაეაწვიაო. ეიწრო-განის გზის პაწია
მატარებელი ჭიკის სიცოცხლეს დაკარგულ გოჭსებით
და ადგილიდან კი არ იძვრის. ის თვის პაწია ვაგონე-
ბითა სწორეთ საბოშოა რკინის გზას მოგაგონებს.
წარმოიდგინეთ ორი არშინი სიგძე, არშინ-ნახევარი
სიგანე, და არშინი სიმაღლე თავ-ახლილი ყუთი, და-
დგმული გორგოლაქებზე. ეს ვახლეთ ქვა-გუნდის
სატერითი ვაგონი სამგზავრო ვაგონი ამაზე არც
უდიდესია და არც უუეთესი, მხოლოდ შიგ დვას
ორი გდელი სკამი, თითოზე ოთხი კაცი ძლივის
მოთავსდება. თუ სიცხე და წვიმა არ აწუხებს კაცს,
ამისთანა სკამზე ჩქარი მოგზაურობა გასართობია და
მოგაგონებს ჩვენებური ზოპარის თვითმატარებელ
ხალიჩას, რომელზედაც დასხდებოდენ მგზავრები და
ხალიჩა თავისით მიქროდა. ჭიათურის ეიწრო-განის
რკინის გზის მატარებლები ახალი ნუ გვგონიათ. ესენი
წიფის გვირგვინის ზეგრაფიაში გამოდარჯაყებულიან და
ბვერი მატარებელი რახა-რუხიც გამოუცლიათ. მათი თავ-
პირი, ზურგი და მუცელი ბვერგან არის დაჭრილი,
გამტყდარი და ნაზარჩი; ოდნა ალაგაც არ დაჩრჩნიათ
რომ რკინის ფარატინები არ ჰქონდეთ ზედ დაკერე-

ბული ჭრილობის მისამალავად. ამისთანა ჯახრაც-
ტარებლებს ანდობენ მგზავრები თავის სიცოცხლეს
და ამითი ახსნება ხშირი ფაფურაკები ჭიათურის
რკინის გზაზე. ბარე ორი-სამი ნაცნობი გველი ვე-
კაცები შემხედდენ ამ ჯახრაც მატარებლებისა და ვა-
გონების წყალობით ფერდებ-მუხლზე დაბტრეულე-
ბი, ილიაში გამოჩრდილი ჯოხებით მოსიარულეი-
ვინ არის პასუხის მგებელი, ან მკითხავი?.. ვაგონი
ვაგონს მარტო ჯაჭვით აბია, და რადან რკინის ბა-
ლიშები არა აქვს, როცა დაიძვრის მატარებელი,
ყოველი თავის ნებაზე ლეკურ ბექნას თამაშობს.
იქნება ისინი თავის გუნებაში ძალიან მხიარულათაც
ატარებდენ დროს, მაგრამ ზოგი შიგ მჯდომარე მო-
გზაურებსაც ჰკითხონ. ეს ვაგონები და ეს მგზავრე-
ბი მოგაგონებენ ვირისა და აქლემის ზღაპარს, რო-
ცა აქლემს ქედის ჩამოსავალზე ვირი აჰკიდეს ზურ-
გზე; იმანაც მტერობით წრიაჲ კლდეზე მორთო
ტუნდრუკი და ვირი კლდეზე გადმოაგდო. სწორეთ
და საზარელო და თან საცინელია, როცა პაწია მა-
ტარებელი და მასზე გამომბული პაწიკინტელა ვა-
გონები მაიწიწინებენ ყვირილის მიხვეულ-მოხვეულ
კლდეებში ზედ ნაპრაღის პირად. ცალ მხრით ში-
ში თავხარს გცემს, როცა ძირს ყვირილას მხულის
უყურებ და ციკაბი კლდიდან ზედ დაცქირხარ. ამ
დროს შურდულოვით მიგაქანებს მატარებელი და არ
იც, როდის ჩაჩნებები ჯურღმულში. მეორე მხრით,
თვით ვაგონები სწორედ თავის ნახრად მოგებე-
ნებიან, რომელთაც ერთი მეორის კუდები კბილით
უჭრაეთ, ბაწრათ გამოქვირებულან და კლდიდან-
კლდეზე მიხტან. ზოგჯერ ისე ახლოს გაუტრებდით
კუდის ნაპრაღის პირსა, რომ ძალიან უნებურად
თვალები უნდა დაგვეხუტა შიშისაგან. ერთხელ, რო-
გორც მოგახსენებთ, მატარებელი კიდევ გადაჭრინ-
და ღრეშინ და სიცხისაგან გაოსებულმა ყვირილში
ტანი იბანა, ვაგრილდა და ბოლოს მორეშაჲ
ჩაყურყულდა...

შორაპნიდან ჭიათურამდის სულ ოცდა-თექ-
ვსმეტი ვერსია. მატარებელი ისე ჩქარა ვარბის, რომ
ერთ ვერსს ერთ მიწუტს გაიბრუნს ამ ანგარიშით
ოცდა-თექვსმეტი ვერსი სამ-მეოთხედ საათს უნდა

*) ახალგაზდა № 32.

გაიზინოს, თუნდ სადგომებზე დასვენების დროც რომ ჩაეგდოთ, საათ-ნახევარზე მეტს არ უნდა მოუწოდეს; მაგრამ რის საათ-ნახევარი, რის სამი საათი, ზოგჯერ რვა, ცხრა საათის განმავლობაშიაც ძლიერ მიაწიგნ ხოლმე შორაპნიდან ქიათურაში. ეს ხდება იმის გამო, რომ მატარებლებს ხშირად ძველი ქრილობები ესწმებთ და გზაზე აეთა ჰხდებიან ხოლმე. იმათ წამლობას და მორჩენას ზოგ სადგურზე სამი ოთხი საათი მოუწოდებ ხოლმე და ამ დროს განმავლობაში საწყალს მგზავრებს გული უსკდებათ და ტენის ანთება მოსდით, რომ ევრას გამხდარან. ნეტავ სადგურებზე მაინც რამე იზოგებოდეს. მთის წყაროების ქვეყანაში დასაღვეა წყალიც არ მოიძევა სადგურზე, არამც თუ რამე საქმელი. ამ სახით ქიათურის გზაზე ყოველი მგზავრი ნამდვილი ტანჯული და გვარკმულია. ის კი არა სადგურზე, მანვლითად რკივას, მატარებლისათვისაც ვერ შაულობენ წყალს და მუშებს თიაქმის ნახევარი ევრსოდან მოაქეთ წყალი, რომ ტენდერი გავსონ. ამას უწოდებ სამი-ოთხი საათი. აქ მგზავრებისთვის, მათი კეთილ-მდგომარეობისათვის ვინდა იზრუნებს, როცა რკინის გზის გამგეობა თავის საკუთარი თავისთვისაც აღარ ზრუნავს. წარმოიდგინეთ ასეთი შემთხვევა: ქიათურის სადგურზე მატარებელს ამხადებდენ სამგზავროთ, მახუტი უნდა ჩაესათ ცისტერნიდან ფორსუჯის ყუთში. ამას უნდებოდა ოთხი კაც: ერთი ევრის ავსებდა, მეორე მესამეს ხელში აძლევდა და მესამე მეთხეს ვადაცვდა, რომელიც მატარებელზე იდგა მახუტის ჩასასმელად ფორსუჯის ყუთში. ამდენი კაცს ჯავა ტულია იკარგებოდა. იმდენი ვერ მოუფიქრებიათ, რომ ისინი დადგან და ერთი კაცით გაკეთონ ის, რაზედაც ოთხი კაცის ძალა ისარგებოდა თან ერთი ორად უფრო გვიანაც კეთდება საქმე. ვინც ქიათურაში მახუდება, წარმოიდგინეთ, იმან თითქმის გარეშე ქვეყანასთან მოწყვეტილათ უნდა იცნოს თავი. აქამდის ქიათურიდან ყვირილამდის არც ფოსტა არის და არც დეპეშებს იღებენ. თვითონ რკინის გზის წასლა-წამოსვლაზე არაერთი რიგი და წესი არ არ-

სებობს. ყოველივე ან სადგურების უფროსების ნებაყოფლობაზეა დამოკიდებული, ან მატარებლის წამყვან-წამომყვანზე. ზოსლგვის სადგურზე გაეაჩრეს ოთხ საათზე მეტი. მგზავრებმა შეეძენით ერთი ალიაქოთი: ტყეები ხომ არა ვართო—ძახოდენ, რომ ასე თავისწინისად გეატარებთო. მატარებლის წამყვანი ამდროს ლეინოს ჰქანავდა, უდარდელათ გადმოგვიღვირა და ვეითხრა ჩემი ნება არ არის! მინდა წაგვიყვანო, მინდა აქ დაგტოვებთო!..* ასეთი ამბავი ჩვენს ქვეყანაშია შესაძლო და ნამეტურ ყვირილის ხეობაში, სადაც ღმერთი შორს არის ზევით ცაში და ქვევით მთავრობა.

მგზავრს რომ გაუჭირდეს ყვირილის ზვირთებში თუ ჩაიხჩობს თავს, თერა სხვა გზა ხსნის არ არის.

თვითონ რკინის გზა, როგორც ეტყობა, კარგი მაგარი ნაკეთებია, ან კი რატომ არ უნდა იყოს მაგარი ნაკეთები, როცა ლიანდაგი სულ ბუნებით კლდეზე მიდის. ხოლო საქორა გზის კიდებზე რკინის ბოძები ქონდეს გაკეთებული, რომ მატარებელი კლდეზე არ გადაეშვას, ვინცობა, რკინის ლიანდაგს თუ გადაცდა. ქიათურის ვაწრო-განის რკინის გზას აკლია წყობილობა: ვაკანები, მატარებლები, სადგურები და წესარიკი. მისიდან ეს გზა უკვე კვაკასიის რკინის გზის გამგეობას ჩაუბარებია და დღემდის არაერთი ვაწარგულემა გასაუფჯობესებლად არ მოუხდენია. მერე რა? დღესვე არც ერთი რუხეთას გზა ამდენს შემოსავალს არ აძლევს მთავრობას. დღეში გადააქეთ ოცდაათი-ათასი ფუთი მარგანეცი; თვეში მამასადამე ცხრაასი-ათასი ფუთი მოუდის. ამ ზამთრ რომ ვიანგარიშოთ, დღესვე დაარსებულა ათი მილიონი ფუთის გადატანა წელიწადში. მერე იფიქრეთ, ფუთზე ათ კანეცს იღებენ; ასე რომ წელიწადში შეიძლება მთელი რკინის გზის ხარჯის შეესება. ასეთი გზა ნუ თუ არა ღირს იმათ, რომ უფრო რიგინა ყურის გდება ჰქონდეს. მაგრამ რკინის გზის გამგეობამ ოღონდ ფული იჯიბოს, თერა სხვას რას დაძებნოს!

მგზავრი

(შემდეგი იქნება)

* *

ა გამახარებს, როდესაც ტანჯვის ცეცხლი ეგზნება ამ ჩემს არსებას, თითქმის ყოველს წამს სიკვდილს ენატრულობ,

მქარობ სიცოცხლის მე განშორებას.

რა გამახარებს, თვით ბუნებიდან რისხვა ჩემხედა მონიკებულა; თან გარეშეშე მოტერ-მოყურებიდან სიცოცხლე ჩემი ჩაწამებულა.

რა გამახარებს, რომ სიხარული ჯერ კი სიხმრათაც არ მჩენებია

და სულის შფოთვა, ჯგერო, წუხილი
დიდი ხანია შემთვისებია.

ჩა გამახარებს, როს იმედები

უბედო ჩემ თავს ვანზოვრება,
როს ჩემი ფუკრი, აზრი, გარძობები
ამ მწარე სეგდას უმოწენბია.

ლ. ქ.

ღუელი და ბაგოისნების დაცვა

IV

(„მეველეს“ და „მენავის“ საყურადღებოდ)

შემდგი *)

აეიდა დრო. კაცობრიობა სწავლა-განათლებით წინ წაიდა. ძველებურს ბრმა რწმენას ფსი დეკარვა, ადამიანმა ყოველს მოვლენას ბუნებაში და კრძოდ თავის ცხოვრებაში კრიტიკის თვალთ შეხედა...

ამ მიზეზის გამო სხვა რწმენათა შორის კერძოდ ორდღიასაც დეკარვა ფსი და მნიშვნელობა (ფიცი, როგორც ერთი მხარე ორდღიასის, შეცვლილი რელიგიურ წარმოდგენათა შეცვლის თანახმად, ახლაც არსებობს). ადამიანმა დანიხა, რომ ამ გეგარად დამნაშავეს გასამართლებას ჭეშმარიტებასთან არაეითარი კავშირი არ ჰქონდა, დანიხა, რომ აქ მხოლოდ ცაქის ფუნქციური ძალი იმარჯვებდა და არა სიმართლე, ჭეშმარიტება, — დანიხა, რომ ხმლის კარვად მოქნევასა და ჭეშმარიტებას შუა არაეითარი კავშირი და დამოკიდებულება არ იყო...

მაგრამ, მოგვხსენებთ, ძველი ტრადიციები (რწმუნებანი) ადამიანის გონებიდან უცებ არ ამოიკვეთება. მიუხედავად სწავლა-განეითარებისა ამ ტრადიციების ფესვები გონებაში მაინც რჩება და ამ დარჩენას შესამჩნევი გავლენა აქვს გონების ასეთ თუ ისეთ მსჯელობაზე.

ამის მაგალითს წარმოგიდგენს ბ-ნ „მეველეს“ მეთაური „იერიანი“ (№ 123), რომელმაც ეს ჩენი წერილი გამოიწვია და რომელზედაც გინდა მიიქცეოთ მკითხველის ყურადღება **).

*) იხ. „ველი“ № 32.

** „იერიანის“ შემდეგ № 124-ში დაბეჭდილ მეთაურს „მენავის“ ამ სენის შესახებ ჩვენ სრულად არ შეეკუბით და უუფრადღებოდ დატოვებთ, რადგან ამ წერილში „მენავი“ იმეორებს მხოლოდ „მეველეს“ ნათქვამს, ემოქმება და ანს აძლევს მას და თავისას კი არას ამბობს. ეს ადვილი მისსეკადრება: უმცროსმა მოსულემ თავის უფროსის ნათქვამი უნდა იმეორას და ჭეშმარიტებად მიიხიოს, თუნდა ის ნათქვამი სრული სისულელეც იყოს...

ერთი უდიდესი წიგნი რუსეთის კანონის სხპ-მეველეს“ წერილი გამოწვეულია ახალი კანონის გამოცემით შესახებ ღუელში გასვლისა.

ამდენს სხს — ამბობს ის — სხპში გასვლისთვის ცემიარი იყო დანიშნული, მაგრამ ახლაც ეს გასვლის შესახებ გაუშდა სამუდამოდ. სეღმწე იმპერატორმა იხუა, რომ ამიერიდან სხპში გასვლა სამიჯდრო წოდების კაცთათვის აღარ იქნის ჩათვლილი უკანონო მოქმედებად, ამ სხსთ, სამიჯდრო წოდების კაცს თამამად შეუძლია თავისი შებღალული ღირსება დაიცვას და სასრთაღი არ ჩაუთვას სესთს საქციელს დანაშაულად. სხპში გასვლას ერთადერთი საშუალებაა მრავალს შემთხვევაში. არის სოღმე ისეთი გარემოება, რომლის გამოც არც სსქემწეთო მართლ-სსუფლებში მოსერსებულია დამარჯავს აძებრ და არც სამიჯდატორო წესთ. როდესაც ამ გვჯანს სჯანს შეეკება შეტრცხმთფეული, მაშინ, რასაკვირველია, მეტი დონე აღარ რჩება რა მსკიოსანს კაცს და უნდა მანდის თავისი სიღრესელე სხპლას და მანას. — უკანასკნელ ამბობს ის, — ვისურვოთ, რომ ამ გვჯრევე კანონი გამოიქვს საზოგადოდ (ე. ი. სსთო აქტო კვთოთვისაც), რადგანც პეტროსნების დაცვა საგულგოშლთა უველეს წოდებისთვის.

აი, ეს არის მოკლე შინაარსი „მეველეს“ მეთაურისა. ახლა დავეყვირდეთ, რამდენად მართალია მისი დედა-აზრი. ჯერ გავსინჯოთ: რა არის ეს მუხლელე დირსება, რომელიც ღუელის საშუალებით უნდა დაიკვას ადამიანმა?

ამ კითხვის შესახებ „მეველეს“ არას ამბობს, გარდა გაცერით ნათქვამ იმ ორი სიტყვისა, რომელსაც შეიძლება ჩაეჭოდით ხელი: იგი ამბობს, რომ ჯარის კაცი, რომელიც კანონის აღკრძალების გამო ხალხში ვერ გავიღოდა, იძულებული იყო სამსახურიდან გამოუსულიყო და ამხანაგების წრეს მომორბოდა; რადგანაც მეომარის ცენტს ლოღიკით დიდალ საფუძლიანი ამხანაგის ვანდენა ჯგარიდან, რომელსაც დაეიწებულები აქვს, რომ სჯობს სიოცხლესა ნაძრახსა სიკვდალი სახელოვანიო. აქედან ჩანს, „მეველეს“ ცნების რამდენათმე, რომ ადამიანთ ღირსების შესახებ სსჯ-და-სსჯ ლოღიკა აქტი. მამ ისიც დავეთვანსებმა, რომ საზოგადოდ აზრი ადამიანის

პიროვნულ ღირსებაზე წარმოდგემა ასეთ თუ ისეთ საზოგადოებაში შეთვისებულ იდეებისა და შეხედულებისაა. როგორც ჯარის კაცს, ეგრეთვე ძველი დროის პატრიარქს, თანამედროვე სწავლულს, ფილოსოფოსს, უღაბოს ბერს, ჩვეულებრივს მოქალაქეს, თავადს და აზნაურს ყველას თავისებურად, სწავა-და-სწავა გვარად ესმის თავისი პიროვნული ღირსება. ავიღოთ, მაგალითად, ერთი ტრიბუნი საფუძველი ჯარის კაცის შეხედულებისა პიროვნულს ღირსებაზე. ერთ უპირველესს საიდულო საგანს მეომარი კაცისას შეადგენს მამაკობა, ომში მამაკობაა საჭირო და მეომარს ხომ მთელს თავის სიცოცხლეს ამისთვის ემზადება. თავის ამზანაგების საზოგადოებაში მას ხშირად სულ ომზე და მამაკაც მეომარზეც ესმის ლაპარაკი. ამიტომ მისი ხასიათის განვიითარება და მისწრაფების გაძლიერება ამ მხრისკენ მიდის. ყველას სურს, რომ ეს უპირველესი და ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი თვისება—მამაკობა მასში იპოვებოდეს. მშინაზა, ლაზარი მეომარი კაცისთვის (ჩვენ ვამბობთ, რასაკვირველია, საზოგადოდ) სინამიზა ყოველი მხრით უძღურის კაცისა, „რამელსაც არ აქვს უფლება „ადამიანის სახელს ატაროს“. წარმოადგინეთ, რომ ასეთს კაცს ვინმემ მშინაზა უწოდოს, კაცს, რომელიც უპირველესს ნიშნად ადამიანობისა მამაკობას თვლის და რომელიც ამ მისთვის საიდულო საგანსკენ მიისწრაფვის. მას, როგორც ყოველს ადამიანს, თემოყვარობის გრძობა არ ანებებს, რომ ერთხელ შედეგნილ აზრს თავის პიროვნულ ღირსებაზე, გამოეთხოვოს, იცნოს თავისი თავი ლაზარად, მშინაზად. ამას გარდა, ის საზოგადოება, რომელშიაც იგი ცხოვრებს, ისეთი ძლიერი მოტივია ამ შემთხვევაში, რომ, თუმცა ის თავის ფულში დიდს მამაკობასაც არ გრძნობდეს, იძულებულია საზოგადოებას მაინც მამაკად აჩვენოს თავი, რას იტყვან სსეები, რომ მან სილაზირე გამოიჩინოს? ხომ დაიღუპა მისი პიროვნული ელფერი, როგორც ადამიანისა? ხომ დაეკარგა მას ფსი და პატივისცემა საზოგადოების თვალში? აი, კითხვები, რომლებიც წარმოუდგება მეომარს ამ შემთხვევაში? განა არ ემჯობინება ასეთს სიცოცხლეს სოცეილი სახელოვანი? რასაკვირველია, ემჯობინება; მით უფრო, რომ ჯარის კაცს ისეთი ასპარეზი აქვს ცხოვრებაში, საცა მას ყოველთვის თვალწინ უღდას მხოლოდ „სახელოვანი“ სიკვდილი... რა უნდა დაუმტყუოს ამ შემთხვევაში თავის „შურტაცხეყოფის, რომ იგი ლაზარი არ არის. და... იწყება ხმლის ტრიალი, დამბარების გრიალი...

ეთქვათ, „შურტაცყოფილმა გვიმარჯვა, დაქრა ან მოკლა დულში თავისი მოწინააღმდეგე. დაკულ

იქმნა მისი „შებდალული ღირსება“? მეომარის წარმოდგენით კი, რადგან საზოგადოების თვალში მან დაამტკიცა, რომ იგი არ არის მშინაზა და ისე არ ეშინია ხმლის და ტყევისა, როგორც მის მოწინააღმდეგეს ეკონა. ჩვენის აზრით—არა, რადგან მას არც დულეამდის ჰქონია რაიმე ადამიანური ღირსება და არც შემდეგ შეუძენია. მართლა და რა ღირსება უნდა ჰქონდეს ისეთს კაცს, რომელსაც მხოლოდ თავისი ვიწრო თემოყვარობის მეტი ქვეყანაზე არა რწამს რა და მარტო თავისი პიროვნული გე გაუხდია სათაყვანოდ? იგი მზად არის დაწუგოტოს ყველა, ვინც იმ აზრის არ არის მასზე, როგორი აზრიც თვითონ მას შეუდგენია თავის თავის შესახებ. ეს არის ნაშთი ძველის მტარვალობისა, თვე გასულის ბატონობისა. ჩვენ ვიცით, მაგალითად, რომ საპრსეთის მეფემ კსერქსმა ზღვის ჯაჭვები დაბა და წყველებით სცემდა, რადგან ქარიშხალმა გახშედა და მის მიერ გაკეთებული ხომალდების ხიდი დაამსხვრია. ცემის დროს ზღვა ხმას არ იღებდა, ქარიშხალი დაღუმებული იყო, მეორებელ გაკეთებული ხიდი აღარ დამსხვრეულა ზღვის დღელისაგან... კსერქსი დამშვიდა, იგრძნო, რომ მისი ძლიერება უსულა ბუნებასაც კი რწამს და ეშინია მისი. დარწმუნდა, რომ ყველაფერი მისი მოჩილია და ის არის მხოლოდ ერთად ერთი ბატონი ქვეყანასა ზედა...

ღების მადლით სისასტიკე-მტარვალობა ჩვენს წინაპრებსაც არ აკლდათ. ეს სისასტიკე ნამეტნავად მშინაურს ცხოვრებაში გამოიხატებოდა, როგორც შედეგი პატრიარქალურ შეხედულებისა. მამა იყო ბატონი ოჯახისა, არც ერთ წვერს ოჯახისას არ შეეძლო მის უნებურად რაიმე მოექმენა და ან ეთქვა რაიმე ისეთი, რაც მას არ მოეწონებოდა. „თუ შეილი მამას ან დედას არ ემორჩილებოდა, — ეკითხულობთ ზემოთ ნაჩვენებ წიგნში, — და საქმოდ პატერ არ ცემდა მათ, მას მიიყვანდნ ადგილობრივ მღვდელთან, რომელიც მის ყოფა-ქცევის დამრახვედა და აუხსნიდა მათ მოკვლეობას მშობლების მიმართ, დაეალებდა, რომ შემდეგში ყოვლიყო მათი პატერისსცემელი. თუ, მიუხედავად ასეთი დარიგებისა, იგი თავის ყოფა-ქცევის მაინც არ დაიშლიდა, საქმარისი იყო, მამას ხელ-ახლა ეჩივლა, რომ ხალხი შეკრებილიყო და ქვით ჩაქოლა მამას წინააღმდეგი შეილი. ასეთი სასტიკი სასჯელის შესახებ ეახტანგი დასძენს, რომ ის შეილები, რომლებიც დედ-მამას არ ემორჩილებიან და პატერს არ ცემენ ღირსნი არიან სასჯელისა, როგორც ამ ქვეყნად, ისე საიქოსაო *).

*) Voyage გამასი, გვ. 317.

ასეთია ძლიერება ტრადიციისა (რწმუნებისა). პირადი მეს-ბატონობა იმდენად ძლიერდება ადამიანში, რომ მამასაც კი გულ-გრილიად აყურებინებს თავის ღვიძლ-შვილის სიკვდილზე, როცა ეს შვილი მისი აზრების და სურვილის წინააღმდეგია. შვილი კვდება და მამა კმაყოფილდება, მისი შემბალული ღირსება იცემა...

ბან „მეველს“ რომ დაუჯეროთ, ასეთი დამაყოფილება ზნეობრივია და მასთან კანონიერიცა. ჩვენის აზრით, არც ერთი და არც მეორე. ერთი რომ, ზნეობრივი არ არის, რადგან ზნეობა ადამიანის შინაგან ბუნების მხარეს შეადგენს და არა გარეგან ფიციის მსგავს რასმეს, რომელზედაც ყოველი პიროვნების შესახები სიტყვა თითქმის შვიი ლაქით იწერებოდას, და საქმარისი იყოს სველის ღრუბლის მოსმა, რომ ფიცარი ისევ წმინდა და სპეტაკი დარჩეს, მეორე, რომ კანონიერი არ არის, რადგან სიმართლის და ქეშმარიტების წინააღმდეგია.

ამ საბით, ჩვენ უარს გყავთ იმ აზრს, რომ ერთამ დღელის საშუალებით „შებდალული ღირსების“ დაცვა და აღდგენა შეიძლებოდას. ზემოთ უკვე დავინახეთ, რომ დღელს თავიდან ასეთი მიზანი სრულებით არ ჰქონია. აქვე მოვიყვინთ ამის შესახებ აზრს ჟიულ სიმონისას, რომელიც „მეველზე“ კრატული უფეთესი მორალისთვის:

„თავის სიციცხლის განწირვა — ამოაბს ის — უში. ზეზოდ ან მოლოდ იმის დასაქტიცეხლად, რომ ან მეშინაო, სწორად ცუდი საქციელია. საზოგადოების აზრმა და მოდამ იმდენი არეულობა მოახდინა ცაცის გონებაში, რომ ადამიანთ უმჯავლე სიბას ვერ მოუშორებია სურვილი მათი უშიშრობის და მასთან უქმუობის გამოაჭარბების. დუელი, რომელიც შეიცავს ორს თვისებას მკვლელობისა და თავის მოკვლასს, მხოლოდ ასეთს აკუშერ შეადგურებაზე დაეფუძნებული და იმ უცხუკაბრს მოაწინებს; რომელსაც მამცობა იწვევს ხოლმე ჩვენში. ისე გამოდის, რომ, ბუერ ადამიანის აზრით, დამნაშავე ჯადრ არის დამნაშავე, თუ მას იმდენი გულ-გრილობა შესწევს, რომ თვალის დაუსმისაძებლად შეაჩერდეს დამნაშის ღუფას, როგა ნამდელი დამნაშავე ზნეობის წინააღმდეგ დუელი სისხლს ადრევეინებს თავის მოწინააღმდეგეს, სრულიად გულ-გრილად ატსადებენ, რომ პატიოსნება დამაყოფილებულია. ეს სისხლს ღვრა ცუდ-ღუტს პატიოსან ცანად ქმნის. ან ეფით, უნდა ეგინოთ, თუ ვატიროთ გონების ასეთს შეშლილობაზე“ *).

არა, ბანო „მეველზე“ ზნეობრივი ელფერი ადამიანისა და, მამასადამე, პიროვნული ღირსებაც თვით ადამიანისა, და არა მის გარეთ. ვისაც ეს ზნეობა და ღირსება ისე აქვს წარმოადგენილი, თითქოს იგი მის გარეთ იყოს და ყოველი ღანძლეა-ქება სხვისგან შეად თუ თვითად აჩნდებოდას ზედ, ეს იმის ნიშნავს, რომ ასეთს კაცს არც ზნეობა აქვს და, მამასადამე, არც ადამიანური ნამძელი ღირსება. „როცა — ამბობს ერთი ამ საუყუნის გამოჩენილი მწერალი — გონებაში მკვიდრდება ის აზრი, რომ პატიოსნების წყარო (ყოფუძეელი) ადამიანის გარეთაა, და არა თვით ადამიანში, მაშინ ძლიერდება მისწრაფება ადამიანის გარეგნულ ნიშნების მოპოებისათვის და ამ გარეგნულ მხარეს უფრო უპირატესობა ეძლევა, ვინმე შინაგან ძალის შეგნებას“ *).

წარმოვიდგინოთ, ბანო „მეველზე“, რომ თქვენ ენებე შეურაცხყოფა მოგაყენათ, ისეთი შეურაცხყოფა, რომლითაც თქვენი პიროვნული ღირსება შეიწოლახა. შეურაცხყოფელი შეგბო თქვენს ზნეობრის მხარეს, მაგალითად, საშინელი ცლიი დაწამათ, რომლის გამოაკვლევაც, მედიტორული წესით მოუხერხებელია; ან და ჩაერთა თქვენს შინაურ ცხოვრებაში და მყოფრო, მშვიდი ცვაზრება შევიშურთათ და აკირათ. წარმოვიდგინოთ, ისიც, რომ იმ კაცთან თქვენი დღელს გასელო ვერ მოახერხებთ სხვა-დასხვა მიზეზთა გამო. გვიდა დრო. ერთ ღლს ხნდება, რომ ის თქვენი შეურაცხყოფელი წყალში იხრზობა, თქვენ მასთან ახლოს ხართ, ცურვაც კარგი იცით, — რას იქო? უშველით თუ არა? უშველით, თუ ვაჯათ წყლის და ამით დაიკმაყოფილებთ თქვენს შეურაცხყოფელს პატიოსნებას? ჩემი მართი კი ვეტყვი, რომ თუ არ უშველით, ამით თქვენს ბარბაროზობას და ზნეობრივის განუითარებლობას გამოიჩინებ, და თუ უშველით: მაშინ თქვენს თეორიას პატიოსნების დამაყოფილებისას უნდა გამოეზოხოვოთ, ამიტომ რომ ნამძელის ზნეობრივის დამაყოფილებას სწორედ მაშინ იგნობობ, როცა თვით თქვენში დანიახეთ ზნეობრივის ძლიერებას. მტკიცე ზნეობა ხმალ-ნაწილის ტრიაოს არ საქიროებს, რადგან თვითომ თავისი სიძლიერე კმაყოფილებს მას. თქვენი არ ვაჯათე წყალს თქვენი შეურაცხყოფელი, ვადარჩინებთ სიკვდილს და ამით უღაღებში ზნეობრივი დამაყოფილების სიტბობება იგაჩენენ, მამასადამე, მაშინ, როცა შეურაცხყოფა მოგაყენათ, თქვენი ზნეობრივი ბუნება მისი შეურაცხყოფით არ დაზნულბულია. ეს შეურაცხყოფა ზნეობას ტალახათ არ მიჭკერა, რომ საქირო ყოფილიყოს მისი მოშორება და შებდალული პატიოსნების აღდგენა სხვა-დასხვა გვარის გარეგნობით; ჩანს, მამსი ისე დაჩინილა ძალი, ძალი წმინდა ზნეობრივი, რომლის მეოხებით მთელი ადამიანის არსება კმაყოფილდება.

გ. პატროშვილი

(შემდეგი იქნება)

* Le Devoir par jule Simon, Paris 1860, გვერ. 377 და შემდეგი.

* Бокль. История цивилизации в Англии. Т. 1. წ. II, გვ. 418.

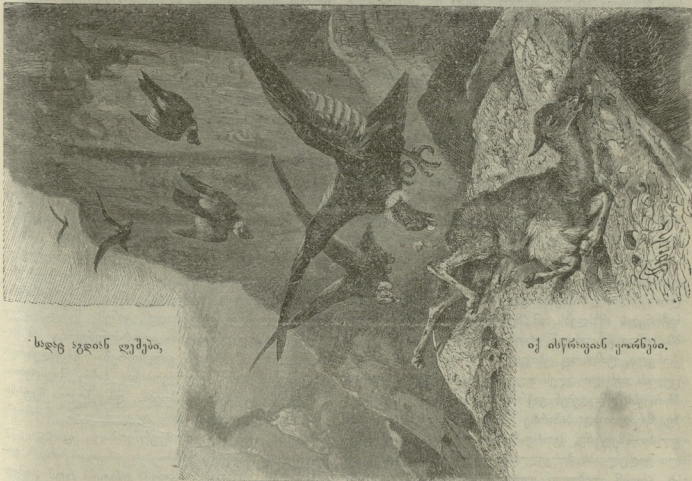
კ რ ი ტ ი კ ა

„მომამის ბუბლიყსტყია“

(№ 5 და 6)

რთი საშინელი სენი მძინვარებს ჩვენს მწე-
 ბლობაში. ვინც კი ქართული ენის წაღმა-
 უყუღმა ტრიალში გავარჯიშებულა და მის
 ნაწერსაც დღის სინათლე უნახავს, თავის თავე შე-
 უძღვარად, სპეტაკად წარმოუდგენია. აქაო და ჩეე-
 ნი გონებს ნაწარმოები იბეჭდება, საზოგადოებამ
 უთუოდ ბუმბერაზებას, გენიოსებად უნდა მივიჩნიო-

№ 16). საქმარისი იყო ეს, რომ ბ-ნი ნ—ლი გა-
 მოყარდნილიყო და იმავე ჟურნალის ფურცლებზე
 (№ 5) ყვირილი მოერთო: გავგლანდღეს, გავგათრიეს,
 თავი მოგვეტრესო (122 გვ.). ავტორი იმას კი არ
 დაგიდგეს, თუ რას წერს, რა საგანს არკვევს, რა
 ნაირად სჯის; ოღონდ მოწინააღმდეგეს პასუხი კი
 გაცეს და რა პასუხიც იქნება, სულ ერთა. მისი
 მიზანია საზოგადოებას გაწმენდილად ეჩვენოს, უკა-
 ნასკენელი სიტყვა შეინარჩუნოს და ხმა-მაულა დაი-
 ძაოს: აი, რა ბუმბერაზება ვართ, რასაც პირველად
 ვტყვიეთ, ის მტკცე და შეურყეველაო ვენ იცის,
 შეიძლება ნ-ლი ჭეშმარიტებას დაღაღებდეს და

სახვგ ავღიან ლეშეა,

იქ ისწრაფიან ყოაწსუა.

სო. ის თხოულობს მკითველისაგან თაყვანის-ცემას,
 გუნდროკის კმევას, ქება-დიდებას; გინდა თუ არა,
 ჩემი ნიჭით გაოცდით და დატკბითო. იაი, მისი ბრა-
 ლი ვინც გაბედავს და ეჭვს შეიტანს მის ზუმბერა-
 ზობაზე. ეს მაშინვე ერთ ალიაქოთს ატყვს: რაგორ
 მკადრე, ვინ გგონივარ, თუ იცია. მისი შეხედულო-
 ბით კრიტიკა ლანძღვა-გინებას მოასწავებს, შენი-
 შენები სილის გარტყმას, აზრთა სხვადასხვაობა—მო-
 მაკედინებელ ცოდვას. აი, მაგ. „მომამის“ პირველ
 ნომერს კრიტიკული თვლით შეეხედეთ და სარე-
 დაქცოა წერილებს შენიშვნები ეუძღვენით (კვალი

ჩვენ, ცოდვის შეილს, რაბა-რუხად გვეყურებოდეს.
 ღმერთმა ჰქნას! მაგრამ განვიხილოთ კი.
 რით შეიძლება ჩვენი დაცემული მეურნეობის
 აღდგენა? რა სასარკი ვიღონათ ამის განსაკარგე-
 ბლად და ასაღოძიანებლად? აი, კითხვა, რომლის
 შესახებ ლაპარაკობენ მწერლობა და საზოგადოება,
 ეკრძო და საზოგადო კრებები, დიდი და პატარა.
 მწერლობაში თითქმის ერთი და იგივე აზრი გამო-
 ითქვა: სამეურნეო სწავლა-ცოდნა, აი, საღ არას
 ჩვენი ხსნაო. ზოგმა ეს შეხედულება უკიდურეს წე-
 რტრალამდი მიიყვანა: ჩვენი იდეალი მებოსტე მება-

ლებით არიანო. ამის წინააღმდეგ ბევრი გამოილაშქრა: ჩვენთვის საჭიროა როგორც როგიანი მეთრენერი, ისე როგიანი მოხელენი, მასწავლებლები, ინჟინრები, სამხედრო პირები და სხ., სამართლიანად ამბობდნენ მეორენი. მხოლოდ ამით ერთი რამ აქვთ საერთო: მეურნეობის განვითარება და მოკიდებულია სამეურნეო სწავლა-ცოდნის ვარცელებსა; ანუ აღიარებდნენ ორიენი. ამით საშუალებაც ნაბოენი შეიქმნა; დააარსეთ სამეურნეო სკოლები, საღვთობები და სხ. და საქმეც გაიჩაზებოა. ჩვენდა სასიძოვრით გვეღირსა ქართული ტურნალი, დაიბადა „მოამბე“, რომლის პირველ ნომერში რედაქციამ თავისი „*l'Instruction de foi*“ გამოაცხადა და სამეურნეო კითხვასაც ვრცელი ადგილი დაუთმო. აქაც ეს კითხვა ძველებურად გადაიჭრა („შინაური ქრონიკა“); ახალი არა თქმულა რა. იგივე აზრი გამოითქვა იმავე ტურნალის. მესამე ნომერში ბ-ნ კაცასიძის მიერ. ამაწ შემთხვევა მოგვცა ამ დაუსრულებელ კითხვის შესახებ ჩვენი შეხედულება გამოავლეთა. („ხელი“ № 24). ჩვენ ვამბობდით: თანამედროვე ცხოვრებაში, სადაც ყოველივე ფულით იზომება, მხოლოდ შრომის ის დარგი ვითარდება, რომლის ნაყოფი თავისკენ ფულს იზიდავს, ანუ ბაზარს პოულობს. რა ჩინებული აგრონომიც უნდა იყოთ, თუ კი თქვენ ნაწარმოებს შესაფერი ბაზარი არ დაურჩება, იძულებული იქნებით ამ ხელობას თავი დაწებოთ და სხვა ასპარეზი ეძიოთ *). ხოლო საქონელს ბაზარი უწოდება მაშინ, როცა ერის ნაწილთა შორის გაყოფილია შრომა და თვითიერული ნაწილი სხვა-და-სხვა საქონელს ამზადებს. ამ შემთხვევაში მწარმოებლებმა უნდა გაცელონ ერთმანეთ შორის საჭირო საქონელი, უამისოდ ცხოვრება არ შეუძლიათ. ამ გაცივლის იარაღი დღეს ფულია და თვით გაცივლის პროცესს უწოდებენ ვაჭრობას, რაიცა სხვადა-ბაზარზე, მაგალითად ბაზარზე გამოდიან ერთი მხრით გლეხი—მეურნე, მეორე მხრით—მეწაღე. უკანასკნელი ყოფილობს პირველისაგან პურს, ღვინოს და სხ. აქედან აღებული ფულით მეურნე მიდის და ყოფილობს წაღას, ტანისამოსს და სხ. ცხენი, ორივე ვაჭარია, ანუ აღებ-მიმცემია, ამ გვარად, აღებ-მიმცემაში შედის შრომის ყველა დარგი, რომლის ნაყოფი კი ყოფი-გაყოფიანს ექვემდებარება. თანამე-

*) ამის მკვლავით ჩვენსა მოკვლ დღე სდებ. ერთმა პეტროვის აკადემიის კურს დასრულებულმა რომ საქმე ვერა იმოგნა რა, ანკეში შევიდა ზედაშეკველ კამიტატის წევრად.

რედ.

დროავ ხანა იმით განიჩიგვა ყველა გაცილო ხანისაგან, რომ დღეს ყოველივე ნაწარმოები ბაზარზე უნდა გამოვიდეს, ფულად უნდა იქცეს. ეს ხანა აღებ-მიმცემობის ხანაა. რამ გამოიწვია ეს? ვერაოის ყველა ხალხი ამ რამდენიმე საუკუნის წინ მარტო მეურნეობას მიდევდა. ინგლისში პირველად მოხდა შრომის განაწილება, წარმოებამ ფეხი აიღვა და განვითარდა. მაშინ საფრანგეთი თავის თავს სამეურნეო ქვეყნად აღიარებდა. ამაწ გამოიწვია სკოლა ფუნოქრატა, (საუცეთესო წარმომადგენელი არის კენსა XVIII საუკ.), რომელნიც ამტკიცებდნენ, მხოლოდ მეურნეობის ნაწარმოებს აქვს ღირებულება და მამასადამე ქვეყნის სიმდიდრეც მეურნეობააო. მაგრამ წინააღმდეგ ამისა საფრანგეთიც ინგლისის მიერ გაცელებულ გზას გაყვა, მეურნეობის ქვეყანა მრეწველობის ქვეყნად გადაიქცა. ახლა გერმანიამ მიდგა ჯერი. ამ ორნოცი წლის წინად ფრანგები და ინგლისელები სამინოად დასცინოდნენ გერმანიას, გერმანიის ეაჭრობა ვის გაუგონია, იმან მიწა უნდა იმეზოს და ფილოსოფიას გაერთოსო. გერმანელსაც ასე სჯერადა: ჩვენ მეურნენი ვართ, ინგლისს პურს ვაგზავნიოთ და მის ოქრო-ვერცხლს ჩვენ წამოვიღებთო. სანამ გერმანია ასე ფეჭრობდა, მანამდის წელში ვატეხილი იყო, როგორც ეკონომიორად, ისე პოლიტიკურად. ისტორიამ კი მანიც თაყი იხატანა. გერმანიაც შეუშინველია ჩაღვა მოწინავე ერთა ფერხულში; მეურნეობის ქვეყანა მრეწველობის ქვეყანად გადაიქცა. დაცა ამით მეურნეობა? სრულებითაც არა. დღეს სამეურნეო ნაწარმოები გაცილებით მეტი მოდის, ვინემ წინად. სამეურნეო ტენიკა და ცოდნა აღორძინებულია. ამ ნიორად ხალხის ნიეთიერი განვითარება ექვემდებარება ამ კანონს: ხანა მეურნეობისა, ხანა წარმოებისა. პირველში არ ხანს წარმოება, დაცემულია მეურნეობა, მეორეში ცხოვრების დედა-ძარღვს წარმოება შეადგენს, აყვავებულია მეურნეობაც. ცხადია, ჯერ რეგოის განვითარება წარმოების განვითარებისაგან ყოფილა და მოკიდებულია. რატომ? იმიტომ რომ სამეურნეო ნაწარმოებს დიდი ბაზარი ეძლევა მხოლოდ მაშინ, როცა ერთი ორად იყოფა: ერთი ნაწილი მიდევს მეურნეობას და რჩება სოფლად, მეორე ნაწილი ხელს ჰკიდებს ვაჭრობას, მრეწველობას და სხ. და ბინადდება ქალაქში *) (რასაკვირველია, სამრეწველო ცენტრი სოფელშიაც შეიძლება იყოს, და სხ.).

ამ სახით, ჩვენს მწერლობაში ორი აზრი გ

*) იბ.

მოითქვა. თანახმად პირველისა მეურნეობის განვითარება დამოკიდებულია სამეურნეო სწავლა-ცოდნის გავრცელებისაგან, თანახმად მეორისა — წარმოების განვითარებისაგან. ეს იმას კი არ ნიშნავს, რომ პირველი აზრის მომხრენი უარს ყოფიან წარმოებას და მეორესი — მეურნეობას და სამეურნეო განათლებას. განსხვავება იმაშია, რომ პირველი პირველ ხარისხიან კითხვას მეორე ხარისხიანად თვლიან და მით, საფრანგეთის ქრონოლოგიით, მეთვრამეტე საუკუნეში დგანან, ფიზიოკრატ კენანიის თანამოაზრენი არიან. ხოლო მეორენი წინ აყენებენ იმას, რაც უნდა იღვეს და ნამდვილია და. ესენი არაუერს არ იგონებენ, ამბობენ მხოლოდ იმას, რაც უკვე არსებობს ცხოვრებაში და მით თანამედროვე ევროპიულ ცხოვრებას და მეცნიერებას გვერდში უდგანან. ერთი სიტყვით, პირველნი ხარებს ურემში უკან ზოლოზე უბნენ და ის ერეკება, მეორენი — ურმის წინ, თავის ადგილას.

„მაშინ“ პირველ ნომერში დაბეჭდილია წერილი:

„...მაშინ“ ზოგრაძის გამო, რომელსაც კეთილშობილად: „ჩვენის აზრით, პირველია კერძო და არც უნდა დაჩქაროს მოლოდინ სოფელად და მიწის მოქმედება... სსკა-და-სსკა ერთა შორის საშინელი ბრძოლა: გამართული კონომიკის ნიშნად... აქ გამრეკება იმისა, ვინ უფრო ბოლომდე და უკეთეს ნაწარმებს გამოიტანს ქვეყნურების პასუხში... უნდა გვეცადოს შევარდღეთ აწინდელი სწავლა-ცოდნით და გვერდ შეადგუროდნა შეუფერავთ შრომის, რომლის წყალობით მხოლოდ გვექნება ადგილი აწინდელი ბრძოლის გვერდს, ესე იგი ეკონომიური ურთიერთობის საბიძგეზე. ჩვენის პუდის, ჩვენის მომავლის იქნება და მძაბრეულება მხოლოდ პირველის ერის ამ ნაწილზე, რომელიც ამ საბიძგეზე გამოიჩინოს თქვ...“

აი, ეს არის ცოტად, თუ ბევრად სამართლიანი შეხედულება ახლანდელ ცხოვრებაზე. ჩვენ ეს გამოვიწყრეთ და დაუფორდაპირეთ იმ აზრს, რომელიც გამოთქმულია იმავე ნომერში მოთავსებულ „შინაურ ქრონიკაში“, იმავე კითხვას შესახებ. (იკვლი 16). როგორც მაშინ ეთქვით და ახლაც ვამბობთ, ეს ორი სხვა-და-სხვა შეხედულებაა. ბანი —ლი გვიმტკიცებს, ვერ გავგვიკა, თორემ ვე ერთი და იგივეა, მას განვიხილოდ ხელმოვარედ. ჯერ გავიკოთ, რას შეიცავს ზემოთ მოყვანილი პროგრამა, ანუ თვალთახედვის ისარი რედაქტორისა?

რას ნიშნავს „ეკონომიური ურთიერთობის სა-

ბიძგე“? ამის მკაცრად ჩვენ ვიხმარეთ აღებ-მიცემა, რადგანაც ასე გაეგეთ. ბანი —ლი გარისხებულია და რედაქციის აზრის გადამხიზებას ვეციკინებს. მისი აზრით „ბანი —ლი პეტრიძის არ განსენებია, ეკონომიური ურთიერთობა უფრო ერთლი —შემეცნება, ვინც აღებ-მიცემა, რომ ეკონომიური ურთიერთობა შეიცავს მიწად-მოქმედებას, მრეწელობას, ხელოსნობას, ეკრობას და სხვა-და-სხვა და არა მარტო. აღებ-მიცემა“ („სალიტერატურო შენიშვნები“). მერე ტეშმარიტია ეს? ნუ თუ მართლა აწინდელი ეკონომიური ურთიერთობა აღებ-მიცემა არ მოასწავებს? ბანი —ლი რომ თანამედროვე ცხოვრებას დაეკირადებოდეს, თავის გარეშეში მიიხედ-მოიხედდავს, ადვილად შეამჩნევს, რომ დღეს შრომის არც ერთი დარგი არ რჩება აღებ-მიცემობის გარეშე. ყოველივე ნაწარმოები ბაზარზე გამოდის გასაყიად. მეურნე, მექანხნე, ხელოსანი ვერ იცხოვრებენ ისე, რომ თავისი ნაშრომი არ გაყიდონ და სხვისი არ იყიდონ. აღებ-მიცემა ბანი —ლი შეიკვს ყიდვა-გაყიდვით. თუ კი ყველა ყიდის და ყილულობს, ცხადია, ყველა აღებ-მიცემი ყოფილა. დღეა ძარღვი აწინდელი ვითარებისა ამაში მარხია, როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, ამით განირჩევა დღევანდელი ხანა ყველა გავლილ ხანისაგან. ბანი —ლი კი მიინკ თავისას გაიძახხ: ეკონომიური ურთიერთობა აღებ-მიცემობას არ მოასწავებს. თუ აეტარი წარსულ ცხოვრების შესახებ ლაპარაკობს, მართალია, საშუალო საუკუნეობში აღებ-მიცემა არ იყო. მაგრამ ამით ის ლოლიკურ შეცდომებში ჩაერდნილა. ბანი —ლი დეკუბუნება „ეკონომიურ ურთიერთობის საბიძგეზე უნდა მოვიდეთ“, მაშინ, რადგანაც ამ საბიძგეზე გამოსული ვართ მას აქეთ, რაც ქართველობა არსებობს. რომელი ხალხი არ ყოფილა და არ არის ნითიერ ურთიერთობის საბიძგეზე გამოსული? იმათ, რომელნიც ნადირობით, მწყემსობით თუ ხედავტებით ირჩენენ თავს, ნითიერი ურთიერთობა არ აქვთ ერთმანეთ-შორის? ამ გეგრად, ბანი —ლის არ ცოდნია ერთი მხრით ის, რომ დღევანდელი მეურნე აღებ-მიცემია და მიწად-მოქმედებაც აღებ-მიცემაში შედის *), მეორე მხრით დაეიწყებია, რომ ჩვენ დღე ხანა გამოსული ვართ ეკონომიურ ურთიერთობის საბიძგეზე და მხოლოდ ახლა გვიქადაგებს: არიქა, ჩქარა გამოვიდეთ ამ საბიძგეზე.

*) ეკონომიურ ურთიერთობაში ეს აზრი ამ საუკუნის დასაწყისში გაიშვა (მაგ. სენ-სიმონი, ა. ულანო და სს.), ბანი —ლი ამის კი ვერც არ მიადრეულა!

აეტიორი „მოამბის პროგრამის გამო“ ნათლად გვეუბნება, იგი ეკონომიურა ურთიერთობის საზოგიერო რომელიც მას აქვს მწედელთაშია, აწინდელი ბრძოლის ველია და არა წარსულისა. ხოლო ამ ეველზე ყველა მებრძოლი აღებ-მიცემობა. აღებ-მიცემობა გამოიწვია შრომის განაწილების, წარმოების აღობრძინებამ. აშკარაა, აღებ-მიცემობა, ანუ ეკონომიური ურთიერთობა სრულად დამყარებული ყოფილა წარმოებაზე, გამოაცალეთ ეს უკანასკნელი და ყველა ზედ აბარებული ეკონომიური და პოლიტიკური წყობილება დაირღვევა. ამისათვის, როცა წერილში „მოამბის პროგრამის გამო“ ეკითხულობთ, ჩვენი ბედი დაფუძნებულია მხოლოდ ერთს იმ ნაწილზე, რომელიც თავს გამოიჩინეს ეკონომიურ ურთიერთობის საზოგიერზე, ანუ აღებ-მიცემობაშია, ჩვენ აქ უნდა ვიკულისხმეთ წარმოება, ვინაიდან დედაბოძი ეკონომიური ურთიერთობისა წარმოებაა. თუ კი ასე არ ესმის თეთ აეტიორს, არ ცოდნია, როგორც ბნნა-ლს, ნიეთიერი განვითარების აზნანი, მაგრამ ამ უფიცობას თავზე ძალად ვერ მოეახელება, რადგანაც ეს თავისი შეზღუდულება არ გაურკვევია და არ აუტსნია, მე ასე მესმის და არა ისეა.

ვიმეორებ, აეტიორი „მოამბის პროგრამის გამო“ აღიარებს, რომ პროგრესული მოვლენა, ცხოვრების წინ წამწევი აღებ-მიცემობაა. აქ მეურნეობას იმდენი ალაგი უჭირავს, რამდენად ის აღებ მიცემობის კლასიკურში ჩადგა. ე. ი. მეურნე მიდევლი და გამყიდველია. ასეთი განვითარება კი დამოკიდებულია შრომის განაწილებაზე, რაიცა ხდება წარმოების წყალობით.

ახლა ენახათ, როგორ არის ეს აზრი გატარებული „შინაურ ქრონიკაში“. აქ გვიწერენ:

„საკუთესო ნაწილბ ჩვენის სსხოჯაჯობისამ კარჯად სცნა, რომ ისეთი სწავლა-ცოდნაც არის საჭირო, რომელმაც სკლიდან ადგილი-ამიქილა არ გაგვაშეპინოს (!!), რომელმაც ორბ და სპია ამდგნის სიმდიდრე უნდა გამოადგინოს ქვეყნსა, ბუნებას, ერთა სიტუეთი ვინათ, რომ დროისა და ვითარების შესაფერი სწავლა საჭიროა. კარჯ სანა, რაც ეგ აზრი ჩვენმა მწერლობამ იჩინეს გადაქცა“.

რახედ არის აქ ლაპარაკი? რასაკერეელია მეურნეობაზე, ვინაიდან ჩვენმა მწერლობამ ეს აჩვენა. ჩვევით ძვევით: აქ რიდასთვისაც ისტორიაზე გვიითიებს მექრონიკე, წარსულში მტერი იმიტომ ეძლიეთ, რომ მწაწს და ჩვენ შორის ერთობა იყოფა, „ფეხი მტკიცეთ გვედგა ზედა“ (ახსნაც ასეთი უნდა!). რისთვის დაპირებულია ამ ძველი საბუთის გამონახება? თავის აზრის დასამტკიცებლად, რომ სამეურნეო სწავლა-ცოდნა შეგვარჩენს მამულსო. აი, სიტყვე-

ბიცი: „...ხელში ისეთი ფარ-ხმალი უნდა ავიღოთ, რომ ჩვენი ადგილ-მამული, სამშობლო შეგვარჩინოს. ეს ფარ-ხმალი, სხვათა შორის, ხომ სამეურნეო სწავლა-ცოდნაა, ურამდობაჯე ყოველად შეუძლებელია ქვეყანას შესაფერი სიმდიდრე გამოვადგინოთ და კეთილ-დღეობა დაეიმკედროთ“ შემდეგ ამისა დასასბუთებლად ჩამოთელილია სამეურნეო სკოლება (117—119). ჩვენ, როგორც მაშინ, ისე ახლა, აქედან ის გამოგყავს, რომ თქვენ ამტკიცებთ უსამეურნეო სწავლა-ცოდნით ყოველად შეუძლებელია კეთილდღეობის დამკვიდრება. ბნნა—ლი კი გვიკეთენებს: მექრონიკეს ასე არ უთქვამს და თქვენ, ე. ი. მე, გადასხვაფერეთო. საბუთად მოყავს ზემოთ ამოწერილი სიტყვები:— ეს ფარ-ხმალი სხვათა შორის, ხომ სამეურნეო სწავლა-ცოდნაა, ურომლისიდაც ყოველად შეუძლებელია და სხ... და თვე-გამოდებით გაიძახის: „ურომლოდაც მარტო სამეურნეო—სწავლა-ცოდნას არ ეკუთენის და სხვათა შორის“ და „მესაფერი“ სად გამოტოვეთ? მაჯ, ჩვენ რომ ვთქვათ: გვეღირსა ქართული ყოველ-თეიური ტურნალი, ურომლოდაც ყოველად შეუძლებელია მწერლობის წარმატება, უტყველია, ამით იმ აზრს ენატეთ, რომ თუმცა სხვა ორგანოებიც გვაქვს, მაგრამ უტურნალოთ შეუძლებელია მწერლობის აღობრძინება. ცხადია, მიზნება მწერლობის განვითარების ტურნალის აღიარება და არა გაზუთის. ბნნა—ლი, რასაკერეელია, ამას ასე არ ვაგებებს, „ურომლოდაც“ ეკუთენის არა მარტო ყოველ თეიურ ტურნალს, არამედ სხვათა-შორისაცო, თამამად მოგვიგებს ბნნა—ლი. ქართული ენის ცოდნაც ასე უნდა! ამ გვარად, აეტიორი „შინაური“ ქრონიკისა* ამბობს: კეთილდღეობის დასამკვიდრებლად ბევრ-ნაირი ფარ-ხმალი, მაგრამ ამითში უპირველში ის ალაგი უჭირავს სამეურნეო სწავლა-ცოდნას, „ურომლოდაც ყოველად შეუძლებელია კეთილ-დღეობის დამკვიდრება“, (რამდენად მართალია ეს ქვევით დავინახეთ ეგ, იოსელიანის მოწმობით). თუ ბნნა—ლი გვეტყვის, რომ მექრონიკე სამეურნეო სწავლა-ცოდნას, ყველა ფარ-ხმალითა შორის, პირველობას არ ანიჭებსო, მიულოცათ: მაღლობა ღმერთს, ჩვენ არ აზრის თანამოზიარე გამხდარხართ-მეთქი. ჩვენ ზევით მოვიხსენიეთ, რომ ჩვენი მწერლები წარმოების არ ყოვენ უარს, მხოლოდ მეურნეობასთან შედარებით მეორე ხარისხოვან კითხვად თელიან. მექრონიკეც ასე მოქცეულია. „დაამტკიცა“ რა სამეურნეო სწავლა-ცოდნის ყოველად-ძლიერება, წერილის ბოლოში, რამდენიმე სტრიქონით აღნიშნავენ

უქტს შავი-ქვის წარმოებისას. ეს არის და ეს *).

ამ სახით წერილში „მოამბის პროგრამის გამო“ გამოთქმულია ის დედა-პირი, რომ ცხოვრების განმავლობებში განმავითარებელი ძალა აღებ-მიცემობაა და ჭევირი იმედურ და მყარებულია ამოლოდ ქართველის ერის იმ ნაწილზე, რომელიც ამ სარბივლზე გამოიჩინეს თავის. ავტორს „შინაური ქრანოციებისას“ ეს სარგებლოეცო პრინციპი კეთილნი მიუხედა და ძველი სიმღერისთვის მიუძღარავს: გაავრცელეთ სამურნეო სწავლა-ცოდნა და კეთილდღეობას დაიმკიდრებთო. ხოლო რამდენად სამურნეო სწავლას ადგილ-მამულის შერჩენა და კეთილდღეობის დამკიდრება შეუძლია, ცხადად გვეუბნება ბ-ნი ევ. იოსელიანი ქურალის იმეც ნომერში („მეურნე და მურნეობა“). აქ იძულებული ვართ განვიმეორეთ ის, რასაც მაშინ ვწერდით და რაც ბ-ნი --ლს განაცხად არ გაუგია.

„დასჯელთი ევროპის მურნე, ამოხსნა ბ-ნი იოსელიანი; აწთველ მურნესთან შედარებით ბევრით უფრო განათლებულად; ამისთანვე სუ დაივიწყებთ, რომ ევროპიულ მურნეს უფრო რავიანად აქვს მოქმეობა თვისი მამული, ვიდრე ქართველ მურნეს... ერთის სიტყვით დასჯელთ ევროპის მურნეს სულთ აქვს და, თუ არ აქვს, მურნის ავჯილად და თავად მოამაოოს ეოვლიდე ის, რასაც გი შეუღია გაუმეოპოსას მისი შრომა. თუ-მცა ეს ასეა, მაგრამ ვინც გი დასჯელთ მურნესობას თვალუწის ადკეს, შენიშნავს, რომ აქურნი გელის მურნე თანდათან უფრო დაბნეულად ვალში ვარდნა და ისულეული სდკას თავი დაანებოს მიწას და გადავიდეს ქანსანაში მუშა...“ (95).

*) მქრნიციკს მოსწენებულად აქვს სამურნეო კრედიტი. ბ-ნი ნ - ლი გეისაგადრებს, რაცოდ არ იხსენიებთო. ვითომ და რაო, ეს კრედიტი სამურნეოა, თუ სამურნეოა? ნაუჭრად გეადრ ამოკითხოს. ეს არავერნი. კრედიტის ამღებს ხომ სამურნეო ნაწარმოები უნდა გკვიროს და ვალი გადახდას. თუ გი მს პასარი არ ექნება, საიდან მურნის ვლის გადახდა. აქ არის ერთი ამ მიზნით: განი, რის გამოც მსხსიულ მურნეს ბნეში თვის დროსე ვერ შექმნის სე დრი ფულა და მამული ეუივება. რ უნდა ექნას, მამულის მდოსავ დი მურნეო უწევს და მოთქვას: დავიღუბე, ფის დრე და მე თად როგორ გადავკოვო. აქ ჩნნი შოკოსის თასი სკიილდის. რასაც ბნევი ავლეს, იმს ჩნნი ათაგებს. მკ. ამ უმად გურნაში ექვს შურად არის ფუთი სიმინდი, ლესუმში გი ორ-მანეთოდ. (კრედა“ № 142). ევროპაში ამ ნაირი მდგომარეობა ყოვლად მუქდება, განაიდი თუ გი ბაქვს, ფულიც ბაქვს.

აი, ეს ამოცურეთ „კეალის“ № 16-ში და ეთქვიით: ბ-ნი იოსელიანის მოწმობით სამურნეო სწავლა-ცოდნა მურნეთა უმრავლესობას კეთილ-დღეობას ევრ დაუმკიდრებს, როგორც ჭგონია „ქრონიკის“ პატრონ-მეფით. რა პასუხი მოვეცე ამბზე ბ-ნი ნ --ლმა? რადგანაც ბ-ნი ნ --ლი ყოველგან თანხმობას ეძებს, აქაც მოუწადინია ბ-ნი იოსელიანის და მქრონიკის აზრების შეთანხმება. ვერც იცით რა იარაღი აუღია ხელში ამისთვის? უმეგერი ცილისწამება.

„აი, აქვან (სუქით მოკანალია სიტყუებიან) ბ-ნი მქრნიციკს ის აზრი დაუსჯენია, ვითომ ბ-ნი იოსელიანი უარჯყოფს სამურნეოს სწავლა-ცოდნას, ვითარცა მკურ ფაქტორს ეკონომიკის წარსტეპისას“.

უსირცხელოთ კილს გეამებს ბ-ნი ნ - ლი (136). საიდან მოგეჩენათ, ბ-ნი ნ --ლო, ეს? რატომ ჩვენი წერილდან ერთი წინადადებაც არ ამოწურეთ ამის დასამტყიცებლად? რომელ წერილში დავამეთ ბ-ნი იოსელიანს ეც თქვენ მიერ მოკორონილ შეხედულება? წინააღმდეგ ამისა ჩვენ ვწერდით: თუ გლენი იძულებულია, ბ-ნი იოსელიანის თქმით, თავის მიწა დატოვოს, ვინმე უნდა ისაკოთრებდეს. ვინ? „რასაკოთრებელია მდიდარი, შეძლებული, რომელსაც მანაწების ყიდეც და აკრონომის ყოლაც შეუძლია. ამ შემთხვევაში მართლაც ქვეყანას სიმდიდრეს „გამოაღებინებს“, მაგრამ თვის სასარგებლოდ და არა გატყულის გლენისა ცხადია, „მომამეტ“ შეძლებულთა სახელით გველაპარაკება და არა მთელი ქვეყნის“. აქედან აშკარა არ არის, რომ სამურნეო განათლებას ჩვენ უარს არ გყავთ? ბ-ნი ნ --ლს რომ უთხრათ მეცნიერთა მიერ გამოკონილი მანქანები მუშას სამუშაოს ართმევს და ულუკმაპუროდ ტრეებსო, ის მაშინვე გოდებას მორთავს: მაშ მეცნიერების უარ-ჰყოფთო! რაკი ეთქვიით, რომ სამურნეო სწავლა-ცოდნა უმრავლესობას კეთილ-დღეობას ევრ დაუმკიდრებსო *), ბ-ნი ნ --ლმა

*) როგორც ვიცით ჩვენი „სამურნეო“ მურნეობა მურნეობის დაჭკითების მიზნად მურნეთა უეცრობას აიღარებენ, სამურნეო სწავლა-ცოდნა არ აქვსო. აი, ამას შესასებ რის წერს ბ-ნი იოსელიანი სუქით მოსწენებულ მის წყობლას: „რეკონსტრუქციის რომ ვარცაჭკონდას მურნეული სასაითი ტენისიას, მაშინ იგი როდიად იტოვად, რომ მურნეობას იმისთვის არის დაჭკითებული, რომ გლენს მურნესმ ხსალი ხისტების იარდის მოსმრება არ იქის თვის უცილობითა“ (100). „რეკონსტრუქციის გაკატონი... მურნეობის დაჭკითების გლენის უციობას და განათლებლას დაბარდეს“...

მეყერა: მაშ სწავლა-სოდნას (ე. ი. ტენიკას, მექანიკას და სხ.) უარს ჰყოფთო. ასეთია ბ-ნ ნ-ლის მსჯელობა! ასეთია მისი „გონებრივი აელა-დიდება“! (ამ სიტყვას უკანვე ეუბრუნებთ მას).

დასკვნა. ჩვენ ვამბობთ: დედა-ძარღვი დღევანდელი ვითარების მდგომარეობს აღზე-მიცემობაში, რომელიც სრულიად დამყარებულია წარმოების ალო-რძინებზე. არავითარი ეკონომიური ურთიერთობა არ შეიძლება ყიდვა-გაყიდვის, ანუ აღზე-მიცემობის

(95). იმ განმარტებდან, რომ ეკონომიული შეუძრე-გლეხნი იქულებუდათ თავის მიწას თავი დასწებოს, აისდადა ჩხსს, რომ სწავლას და მსხვილას უკუდღთვის არ შეუძლდა ადამიანის დამყოფილება“ (95). „პირტო სასო-გალო მიწეხებს შეუძლად შეაფერსონ, დაჰქვიითონ სს-ლხის შეუძრეობა“ (97). ჩაუფიქრდით, ბ-ნო ნ - ლო ახს.

გარეშე*). ამისათვის აღზე-მიცემობა მეცნიერულად გაცებული შეიცავს მრეწველობას, მიწად-მოქმედებას, ხელოსნობას და სხვა დარგს დამიანის შრომისას. ცხოველების სარეგულირებელი ძალას შეადგენს წარ-მოება, რომელიც ძირეულად არღვევს ძველს ეკო-ნომიურ, იურიდიულ და პოლიტიკურ წყობილებას და ჰქმნის სრულიად ახალ ქვეყანას. ამას თან მო-ღვევს მეურნეობის განვითარება და სამეურნეო სწავ-ლა-სოდნის შესაფერად გამოყენება. ხოლო, რომ-გორც წარმოების, ისე მეურნეობის, განვითარება, ხდება უმცირესობის სასარგებლოდ. უმრავლესობის ერთი ნაწილი რჩება მოქარავე მუშად, მეორე ნა-წილი - მცირე მესაკუთრეთ (გლეხობა).

ა, ჩვენი საბუთები, ბ-ნო ნ - ლო. აწი თქვენ იცით.

3. პეტროვი

(შეფიქრე იქნება)

*) ეს უფრო აშკარა დასავლეთ ევროპაში, ვინაჲ ჩვენში. ჩვენ შხოლოდ ასღა შეედეკით ამ განხე.

რეზიუმე

სამომწაველი უამნი, სუფრეი ასოებით დასტამ-ბული „მწვემის“ მიერ, გამოიცა 1893 წ.

ოგისა ბამბა ჩარიალებს, ზოგისა ვერცხლიც არაო - სწორედ ეს ანდაზაა ზედ-გამოჭრილი პატრიცემულის მამა დეკანოზ-ს ლამაზიძის მოქმედებზე. თითქმის ოც-და-რვა წელია, რაც ის მოქმედებს სასულიერო ასარეზზე პირუთენელად და თავის რწმუნისამებრ გულწრფელად; მაგრამ ეინ იცის, რამდენი რა ცული ხმა არ დაუყრათ მი-სთვის და რამდენი მწუხარება არ მიუყენებიათ. მას აქეთ მიანდ, რაც მისი სასულიერო „მწვემის“ გა-მოვიდა და აღიჭურვა ჩვენი დაცემული სასულიე-რო განათლების ასამაღლებლად, დიდი და პატარა მის კიხეაშია და რულუნებაში. ასე გასინჯეთ უმა-ღლეს მთარობამაც კი დაფესა მისი ბრძოლა ზო-გიერთ ჩვენთა განმანათლებელთა წინააღმდეგ და უწოდა მას „Божий святиишъ“; მაგრამ ჩვენ კი შემწრობისა და მომხრობის მაგიერად ყოველივის წინ ფებს ვუგებდით ზედ წასამტერვად. ჯერ არა-ვის არ დგეწენია მისი ძალიან მხნედ წარმოთქუ-ლი აზრი სამეგრელოს სკოლებში ქართული ენის

შესახებ. გულ-ახლილად ვიტყვი, არც ერთს კაპო-სიაში გამოცემულს ვაზეთს ისე ძლიერად და გულ-ახლილად აზრის გამოთქმა ამ საგანზე არ შეეძლო, როგორც მამა დ. ლამაზიძემ გამოთქვა სამეგრე-ლოში ქართული საღვთოწერილის ხელშეუხებლო-ბის შესახებ; მაგრამ ვაგოკი ეინმე“ ეს ჩვენში? აბა, თუ რომელსამე ჩვენებურ ვაზეთს კრინტო დაუ-ძრავს ამ კითხვის შესახებ. ბ-ნ დავით ლამაზიძემ იცის, რაც უნდა თქვას, როგორც უნდა თქვას და რა ღლოს თქვას ქართული საღვთოწერილისა დედელმსახურებისა და სამრეგელო სკოლებში სწავ-ლების შესახებ. ჩვენი სრული სიმამტიაც ამ შეე-თხვევაში მას ეკუთვნის. ახლაც ეს სამოსწავლო ქაში, ზუტურად დაბეძლილი, გამოვიდა მისი მეოხებით და უნდა ეთქვათ, აქ-მომდე ჩვენს სამრეგელო სკოლებს ასეთი ხელსამძღვანელო ჯერ არც კი ჰქონიათ, ის კი არა რუსულ ენაზედაც დიდი ხანი არ არის, რაც ეს წიგნი სამრეგელო სკოლებისთვის გამოცემის სლა-ფურს ენაზე და კიდევ უარჩევნად ჩვენს სამრეგელო სკოლებში მხოლოდ სლაფური ქაში მიეღოთ ს-კითაზედა, რადგან ფიქრობდენ, ქართულ ენაზე ასე-თი ხელსამძღვანელო არ იქნებოა. ქვემოთკლად მამა-დ. ლამაზიძემ დიდი მადლობის ღირსია, რომ ეს-ლიან კარგ ღროს ჩინებულად შედგენილი სამოსწა-ელო ქაშის ხელსამძღვანელო მიაწოდა ჩვენს ყმა-წვილებს. ეს წიგნი ყაველ ქართულ ოჯახში უნდა

იყოს ხელსამძღვანელოდ მიღებული, რომ ჩვენმა ახალ-მოზარდ ყმაწვილებმა ისწავლონ ქართული ლოცვები, საგლობლები და ხუცური კითხვა-უფრო სასიამოვნო ის არის, რომ ამ ხელსამძღვანელო ჟამში ხუცური ანბანი მხედროულ ანბანთან ერთად არის დასტამბული, რომ უფრო ადვილად მიგვიგოს ყმაწვილი ხუცურს კითხვას. ამ ჟამს არც ჩვენი წმინდანების საგლობელი და კონდაკები აკლია. მოიყვანთ სამავალითოდ წმინდა ქეთევან დედოფლის, წმინდა ბიძინას, ელისბარის და შალვის საგლობლებს, აგრეთვე წმინდათა დიდთა არგეთის მოწამეთა დავით და კოსტანტინეს საგლობლებს:

წმინდა ქეთევანს

„მოწვეულხან სურვილითა საღმრთოთა წყლულებანი მარჯანი თავს ისხენ და ტანჯვითა ფრადობანი ასოჯნათ დათმინენ, ვინცა წარმაჯალის დედადობას წილ სურვილი ზე, ას დამკვიდრე სამცხის, სანატრული ქეთევან, კვადრე ქრისტეს დმურთს შექალება სულთ ჩვენთაჟის“

წმინდათა მოწამეთა ბიძინა, ელისბარ და შალვას

„ღვწლით შექმნილხარ უფლისანო, ნეტად ანს მიწა იგი, რომელი განიბნას (მოიწყა) სისხლითა თქვენსა და წმინდა სამარხო იგი, რომელთა შეიწინარეს გაჰანი თქვენი, რომეთუ სტადიონს (სივრცეს) მს შინა მტერი მოაუღურენ და ქრისტე დმურთი განდიარად ქადაკეთ, მს ვითარცა სისიერსა ეგდრენით შექალება სულთ ჩვენთა“.

წმ. არგეთის მთავართა დავითსა და კოსტანტრეს
„მოწამეთა შენთა, უფლო, ღვწლას შინა თვისსა გავრგვინი მოიგეს უსწრწელებას შენ მკრ ღვთისა ჩვენისა, რომეთუ აქნდათ მათ შენ მიერ ძალი და მძალაჲნი დაამსვენ და შემსრეს კვრთა იგი უსურნი ძალი, მათთა მკრსებთა ქრისტე იესო, აგხოვანენ სული ჩვენთა“.

ქვეშარითად ძვირად დასაფსებელია ასეთი მოღვაწეობა სასულიერო მოძღვრისა იმ დროს, როდესაც ძალი ჩვენის ეროვნებისა და სარწმუნოებისა ნელ-ნელა ჰქრება სამწუხარო გარემოებას გამო.

დავითიანი, თქმული და გურამიშვილის მიერ ეს შესანიშნავი მეთრამეტე საუკუნის ნაწარმოები, რომელშიაც სარკვევით არის აღმოჩატებული მთელი მეთრამეტე საუკუნის საქართველოს ცხოვრება-ეთარება და მისი უმაღლესი გონებითა საუნჯე, უკვე მესამელ გამოცემა ზ. ჰიქინაძის მიერ. ეს გამოცემა მითა შესანიშნავი, რომ აქ არი წინასიტყვაობა ზედ დართული: ერთი გ წერეთლისა, რომელიც ისტორიულ-ხელოვ-

ნური კრიტიკული მეთოდით არჩევს ამ თხზულებს და იყო იგი უკვე პირველ გამოცემაში ჩართული 1870 წ., მეორე წინასიტყვაობა არის პ. უმიკაშვილისა. საზოგადოდ წონი სუფთად ლამაზად და უკლისად არის გამოცემული. არც ფსანი ძვირი—ერთი მანეთი—ასეთი შესანიშნავი დიდი თხზულებისათვის. მაღლობის ღირსი იქნებოდა გამოცემელი, რომ ჩვენი სამწუხაროთ ავტორის მართლწერა და თითქმის გრამატიკული ფარმები ზარგიერთა ლექსისა არ იყოს შეცვლილი. მაგრამ ამ შემთხვევაში ზ. ჰიქინამ მართა ერთი არ არის დამაზვე. ჩვენმა კორრექტორებმა ძველი მწერლობა სტამბაში გარკვევს. ყოველი კორრექტორი მოვალეობად ჰქვამს ძველ მწერალს თავისი საკუთარი გრამატიკა თავზე მოახვიოს. ამ ნაირად არის დამახინჯებული „ვეფხისტყაოსანი“, „ქილილა-დამანანა“, „სახარება“, „დაბადება“ და მრავალი სხვა, ასე რომ ჩვენი ზერელი კრიტიკოსები ამ ვადამახინჯებული ძველი მწერლობის ნიმუშებს გვიჩვენებენ ენის კოდნის სამავალითოთ; ის კი არა თუ ეს ნიმუშები იმ კორრექტორის ენის ნიმუში გალაღეთ, რომელსაც კორრექტორა ძველი წონისა დაუქვრია; და არა ძველი მწერლობისა. სამწუხაროა ასეთი აზრები, მაგრამ ასეთს საქციელს ჩვენი თავზედ კორრექტორებისსა, მგონია, არა ეშველება რა.

ნიმუში ქართველთა ქრის ჰოქსიას, გამოცემული სამსონ ღონღაძის მიერ. ეს პაწია წიგნაკი ღირს ორ შაურად და მართლაც ნიმუში იქნებოდა ქართველთა ერის პოეზიისა, რომ ბან ღონღაძეს, რომელსაც ენა ახლომოდის ლიტერატურებისაგან აქვს შესწავლული, მართლად ერის პოეზიის კილო დაეცა და თავისი საკუთარი კილო შიგ არ გაეჭია.

სლინარი, ღვწლას გრუბს თავართქილძისა, ეს პაწია წიგნაკი ჩინებული შედგენილია. ისეთი პოეტურა და აზრიანი ლექსები შეუკრებიდა ერთად თავართქილძემ, რომ წამკითხველი ორბამათ დაჩნება მასი წაკითხვით ემყოფილი: ნამდვილ პოეზიით გულს დაიტკობს, მიმართულებასაც კარგს მიიღებს და გონებებს განსავითარებლადაც გამოადგება. სწორედ, რომ ასე მოხერხებულად უნდა დგებოდეს საერთო საკითხავი წიგნები. კარგა მოსქოა წიგნაკია და ძალიანაც იაფია. სულ ღირს ორი შაური. გამოცემულს სამართლიანად დაურქმევია წიგნისთვის „სლინარი“. ეს არის ერთნაირი ძველი სამუშიკო ტბილ-ზმოვანი საკრავი, რომელიც იმერეთ-გურჯანთა, გურჯკლდებულის. ის შედგება ექვსი, თუ შვიდი კალმის მასრისაგან, რომელიც ბოლის ქერქით

არის ერთმანეთზე მიკრული. ყოველს მასრას თავი-
სი განსხვავებული ხმა აქვს. დამკრეფელს სწრაფად
გადი-გადმოაქვს ტუჩებთან, რომელნიც შიგ ბერევენ
და შენიერის ხმებს გამოსცემენ. იმერეთში ამ სო-
ინარს „სასწრაფოსაც“ ეძახიან.

ცრინი, იგი ფსიანი გამოცემა ქალთა ამსანაკო-
ბისა. ტფილისა. ეს მოთხრობა არის ნათარგმნი შე-
სანიშნავის პედაგოგის ოსტროვოგორსკის სტატიიდან.
შინაარსი ამ მოთხრობისა არის ენერგიული, როდენ-
საც მძლავრი სოლიმან ხეანთქარი ემუქრებოდა
ევროპას დაპყრობას, მაშინ პატარა ენგერის ხალხი
გადადლობა მას გზაზე და ისეთი გმირობა გამოიჩინა,
რომ აზიის მპყრობელის საოცარი ძალა სულ ამ
გმირულის ხალხის მამაცობის ტინს შეასყდა და ევ-
როპა გადაჩა მის მიერ დაპყრობას. თვითონ ცრინი
ერთი სახელოვანი გმირთავანია, რომელმაც და-
იცვა ენგერის ციხე სრავთი უკანასკნელ სისხლის
ცვირამდის. ბოლოს ციხესთან ერთად თვითონ და
მისი სალობაც გმირულად ემსხვერპლა მტერს, მა-
გრამ მაკიერად ქვეყნაც გადაჩა სოლიმანის
მძლავრობისაგან, რომელმაც ამ ბრძოლაშივე განუ-
ტევა თავისი მხტოვარი სიცოცხლე. წიგნაკი ნასატე-
ბიანია, ძლიერ შროიანად არის გამოცემული, ღირს
იფად—მ კაპეიცია მისი ფსი.

რედაქტორ. გამომცემელი ან. თ. წერეთლისა.

განსხვავებული

დაფუძნები საზოგადოება

იპკოკრი (ლუხა)

უმაღლესად დამტკიცებული 1872 წელს, რომელს
საც ძირითადი თანხა 2.500,000 მანეთი აქვს, გა-
რდა სულადის ფულისა, ამით აცხადებს, რომ მი-
მერ მიიღება დაზღვევა სიცოცხლისა განსაკუთრე-
ბითი სასარგებლო პრობებთი იმ შემთხვევისათვის
როცა შრომა აღარ შეეძლებათ.

მიიღება ყოველწლირი მოძრავისა და უძრავის
ქონების დაზღვევა ცეცხლისაგან, აგრეთვე ზღვით-
მდინარით და ხმელეთით წასალ-წამოსალების საქონ-
ლის დაზღვევა ცეცხლისაგან. წესები, პირობები წე-
რილობითი და სიტყვიერი მოლაპარაკება განეზა-
რება მსურველს ტფილისის საზოგადოების გამგეო-
ბაში, რომელიც დადგენილია კავსასის მხრისთვისა
და იმყოფება ბარონის ქუჩაზე, კოლოუბნელის სა-

ხლში, თუ არა თვით საზოგადოების ადგენის ალუ-
ქსანდრე პეტრეს ძის ზავრიცისაგან, რომელიც დგას
ველიამინოვის ქუჩაზე № 2.

ქალაქის გაგებობას

მსაქმირმებამ სამი სახლი პირველი დაწყები-
თი სკოლებისათვის, რომლებსაც აპირობს ახლად
გახსნას: მუხრანთან ქუჩაში, მალაქნების უბანში და
ხარფუბში. ყველა სახლი უნდა იყოს ორი მოზდი-
ლი დარბაზი (ხალა) სამი შეუთანა თოთხი, სამზარე-
ული, შეშის დასაწყობი და დიდი ეზო.

სახლის პატარმეზებს, ესაც სურთ ამ გვარი
შენება მიუქარაონ სკოლას, ეთხოვეთ იწებონ და აუ-
ნობოთ ქალაქის გამგეობას ამა წლის პირველ მარ-
ამობისთვის. (3—3)

რაინის ვზის მიმოსვლა

ტფილისიდან ბათუმს მიღის საფოსტო მატარებელი №-2
9 ს. 30 წამ. დღ. და № 4—6 ს. 50 წამ. სად.

ბათუმიდან ტფილისს მიღის № 1 9 ს. 45 წ. სად. და
№-3 11 ს. 25 წამ. დღ.

ტფილისიდან ბაქოს №-3 მიღის 1 ს. 20 წამ. დღ.
ბაქუდან ტფილისს მიღის 5 ს. 50 წამ. სად.

ტფილისსა და განჯას შუა.

ტფილისიდან განჯას მიღის 9 ს. 20 მ. სად.
განჯადან ტფილისს მიღის 1 ს. 30 წამ. დღის.

ტფილისსა და ნაურს მიღის 3 ს. დღ. ნაურსიდან ტფი-
ლისს 8 ს. 10 წამ. დღ.

მიმოსვლა ცეცხლის გემებისა შერს ზღვაზე.

ბათუმიდან გავის:

ხუთშაბათობით: დღის 12 საათზე მოველ გზით,
შეივლის ნოვოსისსკი და გერში.

სამშაბათობით და შაბათობით: შორის გზით
2 ს. შედ. შეივლის ყველა ნავთსადგურში.

ბათუმიში მიდის:

ღამის 12 საათზე სწორე გზით ნოვოსისსკით და სო-
ხებითა

ოცშაბათობით: დღით სწორე გზით ნოვოსის-
სსკით და სოხებით.

პარასკეობით და ოთხშაბათობით სად. შორის
გზით, შეივლის ყველა ნავთსადგურში.

ფოთაში მიდის:

საფოსტო და სამგზავრო ბათუმიდან გვირა დღით, გან-
თადისას.

პარასკეობით: საფოსტო და სამგზავრო,
სამშაბათობით: დღისით სამგზავრო და საქონლისა
ოფსიდან.

ხუთშაბათობით: დღისით სამგზავრო და საქონლისა
ბათუმიდან.

ფოთიდან გავის:

პარასკეობით: ნაშუადღვის ორ საათზე საფოსტო
და სამგზავრო ოფსისაში და ყველა ნავთსადგურში შეივლის;
ღამის ხუთ საათზე.

ხუთშაბათობით: საფოსტო და სამგზავრო საქონ-
სათვისა შეივლის ბათუმი.

სამგზავრო და საქონლისა ბათუმიში, სამშაბათობით, და
ღამის 10 საათზე.

სამგზავრო და საქონლისა ხუთშაბათობით ოფსისაში და
ყველა ნავთსადგურში შეივლის.
საფოსტო და სამგზავრო გეგზე II და III კლასის
მოგზავრები ძილიებან ესაგზავლიდაც.